

PEREA, Maria Pilar (2005): *Antoni M. Alcover dialectòleg, gramàtic, polemista*. Fundació Germà Colón Domènech / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 399 p. (Col·lecció Germà Colón d'estudis filològics, 2).

Tenim al davant el segon volum de la col·lecció «Germà Colón d'estudis filològics», iniciada el 2003 amb un recull d'estudis esparsos de lexicologia del mateix Germà Colón (vegeu-ne la ressenya, de Montserrat Adam, a *Estudis Romànics*, xxvii, any 2005).

Antoni M. Alcover és plenament reconegut com el gran dialectòleg català de l'inici del segle xx, però la seva imatge va acompanyada de les famoses polèmiques amb l'IEC i el distanciament subsegüent de la institució i dels filòlegs barcelonins. Germà Colón, en el pròleg del llibre que ressenyem, recorda que Francesc de B. Moll, amb *Un home de combat*, del 1962, «llançà el senyal de la rehabilitació». Moll, afegim-hi, va reconduir la situació amb l'adopció de la normativa fabriana en el DCVB. No fa gaire l'Institut ha dedicat una jornada a Alcover, n'ha publicat una biografia i ha inclòs en el seu portal de la xarxa el *Diccionari català-valencià-balear*, amb la transcripció fonètica actualitzada. Coses, aquestes, ben conegudes, però que vénen a tomb per dir que, al segle xxi, la polèmica entre Alcover i l'IEC fabrià és del tot acabada. Per això és innecessària la justificació de Perea dient que l'objectiu del llibre és desterrar de manera definitiva la visió d'un Alcover acusat de bosquerol i de rústic: ningú ja no ho pensa, sinó que, ben al contrari, hom ha situat Alcover al lloc dels clàssics de la lingüística catalana. Ha passat el període de repòs i distanciament que calia per retrobar Alcover sense els malentesos, els prejudicis ni les polèmiques visceralis en què s'havia vist immergit. El llibre l'hem de situar, més aviat, dins del conjunt de les múltiples recerques recents de l'obra alcoveriana i del seu temps, algunes de les quals van sortir a la llum amb motiu del congrés de Mallorca del 2001 dedicat a Alcover (*Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003).

Maria Pilar Perea és, d'entre les darreres generacions de filòlegs, qui més ha fet per aprofundir en els treballs d'Antoni Maria Alcover, i sobretot per facilitar-nos l'accés a obres tan imprescindibles com *La flexió verbal en els dialectes catalans* —amb un excel·lent treball de complexió i una nova presentació—, els *Quaderns de camp* o el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, disponibles en disc compacte, amb els avantatges que comporta. El format digital es mostra molt adequat en els casos com el d'Alcover, amb una obra lingüística riu —butlletins, dietaris, replegues i quaderns amb tota mena d'anecdòtica que es mescla amb precises dades lingüístiques, veritables *roman-fleuve* lingüístics. Germà Colón, en el pròleg breu i eficaç a que ja hem al·ludit, en fa esment, a aquesta feina de Perea, com també als diversos estudis que ha dedicat l'autora a Alcover.

El llibre se centra en tres aspectes que no s'estudien per primera vegada, però sí que es tracten amb la intenció d'aprofundir-hi a través d'una aproximació detallada i minuciosa. I és això el que, segons el meu parer, té el llibre de Perea com a valor fonamental: una lectura atenta del dialectòleg recopilador d'una ingent quantitat d'informació lingüística i amb una percepció alhora molt fina de les circumstàncies —sociolingüístiques, evolutives, situacionals— que envolten les dades.

El conformen tres parts ben diferenciades: «Antoni M. Alcover i la dialectologia», «Antoni M. Alcover i la gramàtica» i «Antoni M. Alcover i la polèmica». La primera part conté cinc capítols: «Les eixides filològiques», «Els quaderns de camp», «El Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana», «La Flexió verbal en els dialectes catalans» i «El Diccionari català-valencià-balear». La se-

gonia part està formada per sis capítols que tracten les idees d'Alcover a l'entorn de la «gramàtica», la part menys estudiada de la seva obra. En la tercera part s'exposen les polèmiques d'Alcover amb Ramón Menéndez Pidal, Josep Nebot i Joaquim Ruyra, treballs que segueixen el que Perea ja ha publicat en relació amb Unamuno («Una polèmica entre Antoni M. Alcover i Miguel de Unamuno», dins les *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*).

La dialectologia

En relació amb la primera part, la dedicada a la dialectologia, la més extensa —la meitat del llibre— Perea s'introdueix en l'obra d'Alcover per observar-hi, principalment, el mètode dialectològic. Joan Veny, a «Alcover i la dialectologia catalana» (també dins les *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*, després reproduït a *Esriptura i oralitat a Mallorca*, Moll, 2003) féu una notable incursió en la metodologia dialectològica d'Alcover contrastant-la amb les idees del moment, les pràctiques d'altres dialectòlegs i també amb les experiències de la dialectologia fins als nostres dies; i hi mostrà els diversos encerts d'Alcover en trobar vies innovadores i observacions d'una qualitat científica indiscutible. Perea il·lustra amb molta profusió d'exemples aquella pràctica dialectològica i ho fa ordenant l'estudi en cinc fases: la delimitació del projecte, la recollida de les dades, l'emmagatzemament d'aquestes dades, la publicació i finalment la interpretació. Per això l'autora, després d'esmentar la *Lletra de convit* del 1901, ressegueix els passos d'Alcover en les «eixides filològiques» —en el treball de camp— i a més comenta detalladament alguns dels aspectes que li van merèixer una atenció especial, com el comptar amb vints o l'article salat al continent. Aquesta part continua amb els resultats que divulgà a través del *Bolletí del Diccionari*, o que acabaren, ben organitzats per Moll, a *La flexió verbal* o al *Diccionari català-valencià-balear*.

Aquesta línia expositiva és ben justificada. Amb tot, hagués estat interessant de tractar en conjunt i amb més aprofundiment les influències dels lingüistes coetanis amb el propòsit de veure el mètode de la dialectologia europea de l'època en relació amb la dialectologia alcoveriana. Els molts detalls de les informacions que es recullen fa que no quedi prou ben destacat el valor metodològic de la pràctica d'Alcover.

Els índexs ens ofereixen la relació cronològica de les eixides filològiques (apèndix i) i dels quaderns de camp (apèndix ii), com també la dels quaderns de camp amb dades de la flexió verbal (apèndix iii). Perea afegeix un estudi quantitatiu de la presència dels diversos dialectes a l'*AlcM* amb les entrades que contenen informació fonètica dialectal del primer volum. I arriba al resultat que el dialecte més representat en el diccionari és el balear, seguit del central, el valencià, el nord-occidental, el rossellonès i l'alguerès, relació que apareix amb les dues posicions del davant intercanviades en el recompte de les referències dels quaderns de camp o les localitats triades per a la flexió verbal (p. 159). Alcover tractà sense desproporcions importants els diferents dialectes, potser amb una atenció superior als parlars balears, cosa lògica si es considera la seva biografia o la particularitat dels parlars illencs.

La feina que ha desplegat Pilar Perea és molt considerable, però hi trobem a faltar un més gran distanciament i una consideració més gran també del context per a poder valorar sense prejudicis l'obra d'Alcover. En relació amb la posició de L'Avenç davant dels dialectes quan Alcover diu que «haurien de respectar una micoya més les varietats dialectals» (p. 88), el comentari caldria contrastar-lo amb la pràctica de l'editorial barcelonina de publicar programàticament, en la *Col·lecció Popular*, obres de diverses procedències geolingüístiques, amb un respecte absolut pels trets rellevants, substancials, de les varietats: la intervenció editorial es fa fonamentalment en l'ordre ortogràfic, menys en el gramatical, i molt poc, potser gens, en el lèxic. Amb això volem indicar que el llibre de Perea ens deixa amb la sensació que encara cal fer feina de contrast sense prejudicis —i sobretot sense deixar-se atrapar per la vehemència dels escrits alcoverians— per arribar a tenir una visió de conjunt de l'obra d'Alcover dins la seva complexa època.

Caldria contrastar també l'afirmació d'Alcover quan diu que la gent culta del sud del Pirineu parla com a Barcelona i la del nord com a Perpinyà. La influència barcelonina ens sembla més indiscutible, però a Perpinyà Alcover no sabé trobar, ja al seu temps, informadors prou aptes per seguir les enquestes, cosa que indica una situació d'ús de la llengua que podria posar en dubte un efecte real d'aquella ciutat sobre els parlars de l'entorn. De tot això segur que no en sabem prou, però sembla clar que cal situar-se amb distància davant de les sentències d'Alcover quan generalitza. Les paraules de Perea «No és sobrer ni accidental aquesta primera al·lusió a la pressió que exerceix el dialecte barceloní» (p. 89) hauríem desitjat que continuessin amb una ponderada crítica a l'hiperbòlic discurs amb què es manifesta molt sovint Alcover quan comenta la feina dels barcelonins en la fixació d'un estàndard operatiu. ¿Què representava realment aquell «dialecte barceloní» que també era blasmat per altres (p. 345)? L'atac al parlar barceloní situa Alcover en una visió de la ciutat com a lloc de corrupció lingüística —i també moral— però fóra interessant de precisar d'on la manlleva en concret i si realment això va ser una idea que influí en la seva visió de la llengua en conjunt, i si la precisió amb què tractà la llengua dels vilatges contrasta amb una poca atenció a l'hora d'observar la llengua de les ciutats.

Perea, doncs, en la lectura de l'obra d'Alcover creiem que no s'ha allunyat prou de les polèmiques del seu temps ni del personal estil del lingüista mallorquí com a comentarista. Volem indicar, igualment, que fóra molt interessant d'aprofundir en les idees de fons que circulaven en l'establiment de l'estàndard —la «llengua literària»— i quines idees es destil·laven del ric anecdotari que coneixem, i amb quina ideologia es configuraven. ¿Podríem concloure que Alcover no va entendre què s'hi juguen les llengües en l'ortografia, la part més simbòlica de l'edifici complex de la «llengua literària», contràriament a Fabra i a l'Institut de Carner? Joan Veny escriu, al treball esmentat abans, que Alcover «al llarg de la seva vida es mostra poc sistemàtic, caòtic en qüestions ortogràfiques». Potser també és així en relació amb les seves idees de gramàtica pràctica. Però aquests interrogants no treuen cap valor al llibre de Perea, que ens acreix la importància de l'obra d'Alcover i ens estimula a conèixer-la més.

Com Joan Veny o Brauli Montoya al *Congrés Alcover* que ja hem esmentat, Perea remarca la importància de les anotacions sociolingüístiques, com els esments de les diferències del parlar dels pagesos en contrast amb el de la gent de ciutat, o les que troba en la gent culta enfront de la gent il·letrada, dades que són d'un gran valor explicatiu en relació amb l'evolució dels dialectes al segle xx. Pel que fa al mètode de recollida de dades per a la *Flexió verbal*, Perea indica que per a Alcover «els informants idonis eren els joves» (p. 129). Alcover remarca que troba diferències entre els infants, els joves i la gent madura i conclou que «El jovent tendre no té la pronúncia influida en cap sentit, sinó pura, neta, broxa, vitenca, llampant, pròpia i característica de la comarca nadiua. Aquest fet l'hem constatat a totes les comarques...» (p. 129). Valdria la pena d'intentar d'aprofundir en les implicacions del mètode i dels resultats d'una decisió així en contrast amb les característiques dels informadors —gent gran— per a la recollida de la resta de la informació dialectal.

En relació amb la dialectologia, finalment, hem de dir que la defensa que Perea fa d'Alcover la duu a exagerar les crítiques de Joan Coromines, que sabem que li agradava de provocar, tot i que, en els casos que esmenta Perea sembla més aviat moderat. Per altra banda, la crítica al mètode de Coromines no ens serveix de gaire per conèixer Alcover: són de generacions diferents. Per la mateixa raó temporal no ens sembla pertinent la idea de Perea que «caldria homogeneïtzar les dades i completar-ne les llacunes amb nous materials»: els nous materials que avui es recullen i els que es recolliran no poden servir de compleció als de l'època d'Alcover perquè es tractarà de dades d'etapes diferents de la història de la llengua, encara que és evident que la llengua recollida avui pot ser projectada lícitament al passat immediat quan els indicis ens assegurin que es tracta de llengua tradicional.

La gramàtica d'Alcover

Perea consigna la voluntat d'Alcover, manifestada el 1900, de fer una gramàtica, projecte que renuncià a completar, en part per la dedicació que demanava el diccionari. Aquella gramàtica havia

de ser descriptiva i basada en tots els dialectes. L'autora comenta que aquell projecte era semblant al de la *Gramàtica del català contemporani* (Barcelona, 2002), però hem d'afegir que pel mig hi ha altres gramàtiques amb intenció descriptiva, si bé de menys dimensions, com les de Badia i Margarit. Perea constata, per altra banda, que quan Alcover parla de gramàtica, de fet, es refereix sovint a replega de dades dialectals, de manera que «la voluntat descriptiva de molts treballs d'Alcover fa difícil de destriar tant els estudis que són pròpiament gramaticals [...] dels que estan emmarcats en l'àmbit de la dialectologia» (p. 198). S'hi examinen les *Notes per les Llissons de Llengua y Literatura Mallorquina* i les *Questions de llengua i literatura catalana*, a més de perseguir en diversos indrets una hipotètica obra gramatical alcoveriana. Aquelles *Notes* tenen el valor de documentar les obres gramaticals que conegué Alcover, en català, en espanyol, en francès o en alemany, referències on domina la visió històrica en l'anàlisi de les llengües romàniques; en les *Questions* Alcover comenta el comportament sintàctic de certes unitat del català —l'auxiliar «ésser» en els temps compostos, la concordança del participi amb el terme d'acció, la preposició que regeix l'acusatiu, entre d'altres— en relació amb dades dialectals i històriques.

El seguiment d'allò que Alcover en deia la «gramàtica», però, no és suficient per veure-hi una concepció gramatical de conjunt. Potser caldria haver-se distanciat del concepte indefinit i omnicomprensiu de gramàtica del mateix Alcover, segons el qual la gramàtica sembla més un recull de dades que no pas la descripció d'un sistema lingüístic articulat. La gramàtica d'Alcover aplega tant la morfologia i la sintaxi com la fonètica i l'ortografia, seguint la tradició dels manuals anomenats «gramàtica». Perea ens indica les dificultats d'assumir uns pressupòsits gramaticals d'Alcover. A propòsit d'un escrit del 1923-1924 del BDLC, l'autora conclou que la hipotètica gramàtica d'Alcover «desenvolupa qüestions relacionades amb el sistema morfològic flexiu —morfologia nominal, pronominal i verbal— i és de reconstrucció difícil. Només es pot dur a terme de manera parcial.» (p. 221). Potser es podria convenir que la gramàtica alcoveriana la formen les seves observacions i reflexions en relació amb la fonètica general, la morfologia i la sintaxi dels dialectes, i separar-les de l'ortografia. La part dedicada a la fonètica és, més que un possible component d'una gramàtica, un recull de dades de variació dialectal (geolingüística) —amb alguna proposta d'ortografia. Per exemple: hi apareix la geodistribució de l'ensordiment de la sibilant prepalatal africada (*metxe* per *metge*). En adonem ací un cop més que Alcover és sobretot un excel·lent dialectòleg descriptiu. Com també en relació amb els pronoms àtons, apartat del qual Perea ens diu que «Alcover, mitjançant treball de camp, fa una descripció completa, una classificació sistemàtica, il·lustrada amb exemples múltiples» (p. 227).

El capítol dedicat a la influència de Tomàs Forteza és important per comprendre i situar el pensament lingüístic d'Alcover, i Perea en fa una descripció molt útil per avaluar-la, assenyalant la visió historicista de Forteza a diferència de la d'Alcover. Amb tot, no és clar que la posició d'Alcover retraient a Forteza que no s'hagi ocupat de totes les varietats de la llengua delatí «una divergència de plantejament» (p. 249); ens sembla més una qüestió d'abast de la descripció que no pas de diferència de mètode.

Afegim-hi que la terminologia d'Alcover, observable a través de les múltiples citacions del llibre, als ulls d'avui, és força particular. Utilitza mots com «paraula cabdal», «forma cabdal de la paraula», «sufix caporal», «lliga de frases caporals», «rel i soca del verb» o «aplegament de mots» ('composició'). Valdria la pena estudiar-la en conjunt, dins del camp de la terminologia, per saber què és creació pròpia i què prové de la tradició o és manllevat a d'altres autors.

Les polèmiques

Les polèmiques amb Menéndez Pidal, Josep Nebot i Joaquim Ruyra estan descrites amb molt de detall i ens semblen de gran interès per situar la ideologia de l'època en relació amb la llengua catalana. Els elogis de Menéndez Pidal al diccionari i el suport a Alcover perquè aconseguís l'ajut

econòmic que necessitava potser es poden veure com un impuls al sector intern del catalanisme contrari a la Mancomunitat i a l'operació fabriana, molt més perillosa que les obres d'intenció i aparença dialectològiques, ja que pretenia superar la concepció del català com un conjunt de parlars locals tradicionals, sense necessitat de conformar-se i articular-se dins d'una llengua nacional i moderna—la llengua nacional només podia ser la castellana. Perea, però, enlloc d'aprofundir en la implicació de Menéndez Pidal en l'anticatalanisme, s'inclina per una conclusió més aviat poc polèmica: «El que és segur que existia, en relació amb el filòleg de Manacor, era un respecte personal i una gran consideració per la seva obra» (p. 286-287).

En relació amb el valencià Josep Nebot i Pérez, de tendència secessionista i castellanitzant, Alcover es mostra un bon coneixedor de les variants valencianes. Perea, segons el nostre parer, no encara bé la interpretació de la polèmica entre Alcover i Nebot dient que «l'actitud secessionista de Nebot es basi en una raó comprensible: el temor a l'assimilació; és a dir, la por a la pèrdua d'identitat» (p. 320). Amb això, justifica la posició de Nebot? De fet, però, el més interessant que ens han llegat aquestes polèmiques és l'alt coneixement d'Alcover de la llengua dialectal. Un cop més constatem que la importància de l'obra d'Alcover rau sobretot en la seva aportació al coneixement de les varietats de la llengua.

La polèmica més interessant és, segons el nostre parer, la tercera, la que establí amb Joaquim Ruyra, on veiem confrontades dues figures cabdals del seu temps, amb dues visions diverses en relació amb la llengua literària i la pràctica lingüística —en el moment que calia la consolidació política i social de la llengua. Són il·lustratives les frases d'Alcover que recull Perea en la discussió a l'entorn de si s'ha d'escriure *pendre* o *prendre*: «[...] no estam disposats a sostenir cap campanya curta ni llarga contre el *prendre*. Lo que trobam, que no ens hem de decantar de la tradició llatina i per lo mateix hem d'escriure *prendre*. Hem donat el nostre parer favorable al *prendre*. ¿Que no agrada? Paciència! i tan amics com abans!» (p. 353, citació del BDLC 1914-1915). Unes conclusions molt reveladores.

Per tot plegat, i amb la impressió que hem llegit un llibre important, l'ocasió és bona per proposar que s'aprofundeixi en l'estudi global del pensament i la ideologia gramatical i lingüística d'Alcover en relació amb les bases d'on parteixen i per veure com s'insereixen en el pensament lingüístic —inclosa la ideologia relacionada amb la política lingüística— precedent i coetani, seguint les pistes indicades ja per Josep Massot, per Germà Colón o per Joan Veny, entre molts d'altres que han fet en els darrers anys aportacions imprescindibles. Feta ja fa un cert temps la justa restitució del lloc que correspon a Alcover, el llibre de Perea ajuda decididament, per la seva detallada anàlisi i pels seus valuosos suggeriments, a avançar en el coneixement de la història de la lingüística catalana de les primeres dècades del segle xx.